

**Suomen
tuomariliitto**

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Suomen tuomariliitto ry:n lausunto koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Viite: VN/32207/2022

Pyydettyinä lausuntonaan Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry (jäljempänä Tuomariliitto) toteaa seuraavaa:

Lausuntonne yleisesti esityksestä

HE-luonnoksen valmistelutapa osoittaa hyvää lainvalmistelutapaa ja siinä on onnistuttu saamaan käytännön toimijoiden näkökannat esille mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Tuomariliitto toteaa, että lainsäädännön selkeys, yhdenmukaisuus ja tarkoituksenmukainen rakenne lisää oikeudenkäytön läpinäkyvyyttä sekä nopeuttaa ja yksinkertaistaa lainkäyttöä.

Jatkovalmistelussa tulisi arvioida laajemmin myös sitä, millaisia tarpeita oikeudenkäyntien järjestämiselle nähdään pidemmällä, esimerkiksi noin kymmenen vuoden aikajänteellä. Digitalisaation myötä nykyistä huomattavasti yleisempää saattaisi olla se, että ainakin tietyinkaltaisissa asiaryhmissä sekä tuomioistuimilla että asianosaisilla olisi halua ja valmiuksia hyödyntää etäyhteyksiä nykyistä huomattavasti laajemmassa mittakaavassa. Tällaisiin tulevaisuuden kehityssuuntiin olisi perusteltua alkaa varautua jo esillä olevassa kokonaisuudistuksessa.

Tuomariliitto kuitenkin huomauttaa, ettei lain voimaantuloa tule asettaa päällekkäiseksi todistelun videointiin liittyvän uudistuksen eikä Aipa-järjestelmän rikosasioiden toiminnallisuuksien käyttöönoton kanssa, koska nämä tulevat merkittävästi hidastamaan erityisesti käräjäoikeuksien toimintaa ainakin loppuvuoden 2024. Tuomariliitto pitää itsestään selvänä, että kaikkien järjestelmien täytyy olla toimivia, keskenään yhteensopivia ja laissa olevat tallennusvaatimukset täyttyviä. Muutoin uudistusta ei voida tehdä. Tällä hetkellä käytössä oleva äänentallennusjärjestelmä (Audico) ei esimerkiksi kykene

turvaamaan etäyhteyksien (Skype/valtion videoneuvottelupalvelu) äänentoistoa, mikä vaikeuttaa etäyhteyksien käyttöä.

Ongelmat ja epävarmuudet tekniikassa ja yhteyksissä voivat käytännössä rajoittaa etäyhteyksien hyödyntämistä. Vain laadukas ja tietoturvallinen tekniikka ja tietoyhteydet mahdollistavat etäyhteyksien käytön laajentamisen ja esityksen tavoitteiden toteuttamisen. Nykyisin käytössä oleva vanhentunut ja toiminnaltaan epävarma Skype for business -ohjelmisto tai sen tasoiset ohjelmat eivät ole riittävän varmoja ja laadukkaita toimivien videoyhteyksien järjestämiseksi.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Tuomariliitto on samaa mieltä HE-luonnoksen kanssa siitä, että jatkossakin oikeudenkäynti järjestetään pääsääntöisesti tuomioistuimen jäsenten ja asiaan osallisten henkilökohtaisesti läsnäollessa tuomioistuimen istuntosalissa ja että erityisesti tuomioistuimen jäsenten etäosallistuminen on poikkeus tähän sääntöön.

Samoin Tuomariliitto kannattaa säännöstä, jonka mukaan kokoonpanon puheenjohtajan on oltava istunnossa läsnä henkilökohtaisesti erikseen säädettyjä poikkeustilanteita lukuunottamatta. Pääsäännön tulee olla, että kaikki ratkaisukokoonpanoon kuuluvat osallistuvat oikeudenkäyntiin samasta tilasta. Muu osallistuminen olisi mahdollista vain erityisestä syystä poikkeustapauksissa. Ehdotetun 15 §:n 2 momentin ehdotettu sanamuoto, ”jos siihen on aihetta”, asettaa kynnyksen tähän nähden liian matalalle. Pykälän loppuosan sanamuoto olisi muutettava sellaiseksi, ettei se mahdollista kynnyksen liian väljää tulkintaa. Hyväksyttävänä syynä tuomioistuimen jäsenen etäosallistumiselle voidaan pitää sellaisia poikkeustilanteita, joissa etäosallistumisella voidaan välttää esimerkiksi oikeudenkäynnin merkittävä viivästyminen. Sen sijaan HE-luonnoksen perusteluissa esitettyä siitä, että etäosallistuminen voisi olla mahdollista sillä perusteella, että kaikki kokoonpanon jäsenet eivät mahtuisi istuntosaliin, ei voida missään tapauksessa pitää hyväksyttävänä. Oikeudenkäyntejä varten on oltava käytettävissä riittävä istuntosalikapasiteetti. Niin ahtaat istuntosalit, että ratkaisukokoonpanolle ei niissä ole tilaa, eivät vastaa millään tavoin tarkoitustaan eikä sellaisia tule rakentaa eikä ottaa käyttöön.

Tuomariliitto vastustaa kokoonpanon jäsenten etäosallistumista muiden kuin valtioon virkasuhteessa olevien tuomioistuinten henkilöstön (lainkäyttöhenkilöstö, maa-oikeusinsinööri, markkinaoikeusinsinööri, sotilasjäsenet) ja tuomioistuinlaissa tarkoitettujen asiantuntijajäsenten osalta. Säännökselle ei ole tarvetta, sillä esimerkiksi sairaustapauksissa kokoonpano säilyttää päätösvaltaisuutensa yhden lautamiehen sairastuttua kesken asian käsittelyn. Kokoonpanon jäsenen etäosallistumista ei ole mahdollista järjestää neuvottelusalaisuus säilyttäen muita kuin valtion suojattuja yhteyksiä käyttämällä. Jäsenen osallistuessa oikeudenkäyntiin etäyhteydellä myös kuvayhteys häneen tulee varmistaa koko käsittelyn ajan. Tältä osin HE-luonnoksen sivulla 31 todettu siitä, että riittävää voisi olla mahdollisuus etäyhteydellä käsittelyyn osallistuvan jäsenen näkemiseen kuvayhteyden välityksellä vain esimerkiksi istunnon aluksi ei ole riittävä eikä vastaa ehdotetun 15 §:n sanamuotoa.

Laissa tulisi olla selvyyden vuoksi maininta siitä, että tuomioistuimen jäsenen etäosallistumista koskevia säännöksiä sovelletaan myös istuntoihin osallistuviin esittelijöihin ja valmistelijoihin, kuten hovioikeuden esittelijään ja erityistuomioistuimen valmistelijaan. Riittävänä ei ole pidettävä sitä, että asia HE-luonnoksessa esitetyllä tavalla jäisi perustelulausumien varaan.

Päätösvalan jäsenen etäosallistumisesta on syytä olla HE-luonnoksen perusteluissa esitetyn tavoin puheenjohtajalla. Tästä tulee ottaa lakiin yksiselitteinen säännös, sillä luonnoksen nykyinen sanamuoto on tulkittavissa siten, että päätösvalta kuuluisi monijäsenisessä kokoonpanossa koko kokoonpanolle.

Tuomariliitto painottaa, että kokonaan etäyhteyksin järjestettävien oikeudenkäyntien soveltamisala rajoittuisi uudistuksen alkuvaiheessa lähinnä valmisteluistuntoihin sekä pakkokeinoasioihin. HE-luonnoksen käytännön toteuttaminen edellyttää huomattavaa parannusta tuomioistuinten nykyisten tietoteknisten yhteyksien tehoon sekä nykyisin käytössä olevan tekniikan päivittämistä, minkä vuoksi täysin etäyhteydellä tapahtuvat oikeudenkäynnit eivät ole laajemmin ajankohtaisia tällä hetkellä.

Tuomariliitto huomauttaa, että osallistuminen puhelimitse ilman näköyhteyttä tulisi säilyttää valmisteluistunnoissa jatkossakin, sillä se on tarpeen varsinkin etäisyyksien ollessa pitkiä ja verkkoyhteyksien ollessa huonoja taajamien ulkopuolella. Tämä mahdollistaisi tavoitteen mukaisesti asioiden sujuvan käsittelemisen ja vähentäisi asianosaisille aiheutuvia kustannuksia.

Tekniikan kehittymisen ja käytettävän tekniikan laadun sekä ict-resurssien parantumisen myötä näiden laajentamista voidaan tarkastella uudestaan.

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidätkö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

Tuomariliitto huomauttaa, että vireillä olevan yleisen julkisuuslain valmistelun yhteydessä ei ole selvitetty eikä esitetty muutoksia tuomioistuimia koskevien julkisuuslakeihin. Etäoikeudenkäynteihin liittyviä julkisuuskysymyksiä ei voida arvioida näistä irrallisina.

Keinojen jättäminen yksin kyseisen tuomioistuimen harkintaan voi johtaa valtakunnallisesti epäyhtenäisiin käytäntöihin. Lisäksi lainsäädännöllä pitäisi voida ennakolta määritellä toimintatavat tilanteissa, joissa istuntoja halutaan seurata toisesta tuomioistuimesta kuin asian käsittelevästä istunnosta. Tämän tulisi olla viime kädessä Tuomioistuinviraston vastuulla. Lisähankaluuksia etäyhteydellä osallistumiseen tai seuraamiseen aiheutuu tilanteista, joissa etäoikeudenkäynti jatkuu yli virka-ajan ja istunnon seuraaminen edellyttäisi toisen viraston vartioinnin jatkamista samoin kuin kyseisen viraston henkilöstön läsnäoloa ylityönä.

Samoin oikeudenkäyntien seuraaminen etäyhteyden välityksellä yleisön omalta laitteelta edellyttäisi koko tuomioistuinlaitoksen kattavan järjestelmän, jollaisen hankkiminen on Tuomioistuinviraston vastuulla. Etäyhteydellä tapahtuvaa oikeudenkäynnin seuraamista ei ole mahdollista järjestää mielekkäästi nykyisin käytössä olevan vanhentuneen ja toiminnaltaan epävarman Skype for business -ohjelmiston avulla.

Tuomariliitto huomauttaa, että etäkatseluun ja etäyhteyksiin liittyvän tallentamisen kontrollointi on mahdotonta, koska järjestyksenpito valta kuuluu asiaa käsittelevälle kokoonpanolle eikä etäyhteyden järjestävälle virastolle. Samoin etäyhteyden päästä on ongelmallista valvoa, että istuntosalissa on ainoastaan asian käsittelyvaiheen kannalta oikeat henkilöt. Jos useampi todistaja kuullaan samasta paikasta etäyhteyden välityksellä tulisi voida varmistua, ettei molemmat todistajat ole yhtä aikaa läsnä. Samoin tilanteissa, joissa käsitellään salassa pidettävää aineistoa, ei salissa saisi olla läsnä ulkopuolisia.

Nykyisin käytössä olevat tekniset järjestelmät eivät käytännössä mahdollistakaan käsittelyjulkisuuden toteuttamista ehdotetun 16 §:n mukaisissa käsittelyissä muuten kuin käsittelyn järjestävässä tuomioistuimessa olevasta erillisestä tarkoitukseen varatusta tilasta, jota voitaisiin valvoa. Tällä olisi merkittäviä kustannusvaikutuksia, kun tuomioistuinten tulisi varata 16 §:n mukaisia käsittelyjä järjestettäessä tarvittavat tilat mahdollista käsittelyä seuraavaa yleisöä varten. Järjestelyt sitoisivat niin tila- kuin henkilöstöresurssejakin. Käsittelyjulkisuuden toteuttamiseen liittyvät hankaluudet voisivat johtaa siihen, että 16 § jäisi käytännössä soveltamatta, vaikka aihetta sen käyttöön muuten olisikin. Yhtenä mahdollisuutena käsittelyjulkisuuden toteuttamisen helpottamiseksi voisi olla, että 16 §:n mukaisten käsittelyjen osalta säädettäisiin siitä, että mahdollisen yleisön tulisi ilmoittautua etukäteen saapuvaksi.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

Tuomariliitto kannattaa esitystä.

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemista koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

Tuomariliitto kannattaa esitystä.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

Tuomariliitto kannattaa esitystä, että tuomioistuin voi määrätä asianosallisen osallistumaan istuntoon etänä. Tämä voi olla perusteltua esimerkiksi turvallisuussyistä.

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

Etäyhteyksien käyttöön liittyvien poissaoloseuraamusten soveltamisalaa tulee Tuomariliiton näkemyksen mukaan laajentaa nykyisestä.

Tuomariliitto huomauttaa, että käytännössä voi osoittautua tuomarille mahdottomaksi arvioida johtuuko etäyhteyteen liittyvät ongelmat tuomioistuimen omista vai kuultavan omista laitteista tai tahallisesta laitteiden manipuloinnista, mikä vaikeuttaa laillisen esteen arvioimista. Tuomariliitto toteaa, ettei henkilön omaa osaamattomuutta voida pitää laillisena esteenä tilanteissa, joissa hän on itse pyytänyt etäyhteydellä osallistumista. Perusteluissa esitetty maininta voi tehdä pakkokeinojen käytöstä hankalaa ja tehotonta.

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

Tuomariliitto kannattaa esitystä.

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

Edellä jo tuomarin etäosallistumisen hyväksyttävyyden edellytyksistä esitettyyn viitaten Tuomariliitto korostaa, ettei voida pitää hyväksyttävänä, että tuomioistuinten resurssivajeesta johtuvaa istuntosalikapasiteettien puutteellisuutta miltään osin kompensoitaisiin etäyhteyksien käytön laajentamisella.

Tuomariliitto on myös voimakkaasti eri mieltä HE-luonnoksessa esitetystä arvioinnista viranomaisten toimintaan. Etäyhteyksien laajempi käyttö aiheuttaa tuomioistuimissa huomattavan lisätyön, mikä tulisi huomioida tuomioistuinten resursseissa. Etäyhteyksien laajentaminen ei ole mahdollista ilman istuntosalikapasiteetin merkittävää lisäämistä ja digitalisoinnin parantamista. Etäyhteydet edellyttävät myös etäsaleihin samat tallennusmahdollisuudet kuin varsinaisiin pääkäyttelysaleihin.

Taloudelliset vaikutukset

HE-luonnoksessa on merkittävästi aliarvioitu ehdotuksen taloudellisia vaikutuksia.

Etäyhteyksien käytön laajentaminen edellyttää huomattavaa parannusta tuomioistuinten nykyisten tietoteknisten yhteyksien tehoon sekä nykyisin käytössä olevan tekniikan päivittämistä. Etäyhteyksiä virastojen ulkopuolelle tai etäoikeudenkäyntejä kokonaisuudessaan ei ole mahdollista järjestää mielekkäästi nykyisin käytössä olevan vanhentuneen ja toiminnaltaan epävarman Skype-ohjelmiston avulla.

Etäosallistumisen laajentaminen edellyttää huomattavaa taloudellista korotusta tuomioistuinten ict-kustannuksiin. Samoin lisäkustannuksia syntyy toisessa ja 16 §:n mukaisissa käsittelyissä samassakin virastossa järjestettävistä etäosallistumisista tai -seuraamisista, koska nämä edellyttävät kyseisen viraston henkilöstön tai vartiointipalvelun osallistumista mahdollisesti virka-ajan ylittävän istunnon loppuun saakka. Lisäksi uudistukset edellyttävät henkilöstön ict-koulutuksen merkittävää lisäämistä, mistä aiheutuu lisäkustannuksia. Etäyhteyksien laajentaminen ei tule mainituista syistä aiheuttamaan säästöjä kustannuksissa vielä vuosiin. Samoin kokonaan etänä tapahtuvien oikeudenkäyntien määrä ei tule jatkossa vastaamaan istuntosalikapasiteetin lisätarvetta, eikä ehdotus näin ollen tule johtamaan istuntosalikapasiteetin vapautumiseen kerrotuin tavoin. Tiedossa ei ole, että tuomioistuimissa olisi kyetty varautumaan edes videotallennusuudistuksesta syntyvään lisätarpeeseen katselutiloista.

Joka tapauksessa etäyhteyksiä käyttäen järjestettävien istuntojen käytännön toimivuutta täytyy tarkastella määräajan jälkeen sen selvittämiseksi, ovatko HE-luonnoksessa mainitut tavoitteet toteutuneet.

Esityksen laajuus

Tuomariliitto kiinnittää huomiota siihen, että HE-luonnoksen otsikon mukaan se koskee etäyhteyksien edistämistä oikeudenkäynnissä yleisissä tuomioistuimissa. Kuitenkin esityksen mukaan ehdotetuilla muutoksilla lisättäisiin etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia myös markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa, jotka ovat erityistuomioistuimia.

Sääntelyn yhtenäisyys eri prosessien välillä

Tuomariliitto kiinnittää huomiota myös siihen, että vireillä olevassa sääntelyuudistuksessa ei ole otettu kantaa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain mukaan käsiteltäviin prosesseihin. Markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa sovelletaan oikeudenkäymiskaaren ohella myös oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia. Samat etäyhteyksien käyttöä koskevat kysymykset liittyvät niin oikeudenkäymiskaaren mukaan käsiteltäviin asioihin kuin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain mukaan käsiteltäviin asioihin, joten säännösten ja soveltamisen tulisi olla mahdollisimman yhtenäiset eri prosessilajeissa.

Myös tuomareiden etäosallistumisen osalta sääntelyn tulisi olla yhtenäistä.

Lausunnon valmistelu

Lausuntoa on valmisteltu Tuomariliiton hallituksessa ja oikeuspoliittisessa valiokunnassa. Lausunnon kirjoittamiseen ovat osallistuneet käräjätuomari Tuuli Vänskä, markkinaoikeustuomari Jenni Poropudas sekä hovioikeudenneuvos Juhani Laine.

Helsingissä 5.3.2024

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

*Anna Pitkänen
puheenjohtaja*

*Minna Hällström
varapuheenjohtaja*

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman

säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnan yhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.